

Список використаних джерел:

1. Дулов А.В. Судебная психология: учебное пособие. Минск, 1975. 464 с.
2. Медведєв В.С. Проблеми професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ (теоретичні та прикладні аспекти). Київ, 1996. 192 с.
3. Кісіль З.Р. Правові та психологічні засади запобігання професійній деформації працівників органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 19.00.06. Київ, 2011. 42 с.
4. Куличенко В.В., Столбовой В.П. Профессиональная деформация сотрудников уголовного розыска: сущность и пути профилактики: лекция. Киев, 1990. 56 с.

УДК 347.73

**ТИХОНОВА О.В.
ГЕРАСИМЕНКО Л.В.**

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ЗУПИНЕННЯ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

У статті розглянуто особливості визначення службових осіб, які під час виконання службових повноважень можуть порушувати порядок зупинення фінансових операцій у межах первинного фінансового моніторингу. Визначено проблемні питання законодавчого забезпечення зупинення фінансових операцій під час боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, і запропоновано варіанти їх вирішення.

Ключові слова: зупинення фінансових операцій, службова особа, відповідальний працівник, легалізація злочинних доходів, відмивання злочинних доходів, первинний фінансовий моніторинг.

В статье рассмотрены особенности определения должностных лиц, которые при исполнении служебных обязанностей могут нарушать порядок остановки финансовых операций в пределах первичного финансового мониторинга. Определены проблемные вопросы законодательного обеспечения остановки финансовых операций при борьбе с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем, и предложены варианты их решения.

Ключевые слова: остановка финансовых операций, должностное лицо, ответственный сотрудник, легализация преступных доходов, отмывание преступных доходов, первичный финансовый мониторинг.

The features of identifying officials who, in the performance of their official duties, may violate the procedure for stopping financial transactions within the framework of primary financial monitoring were considered. Were identified problematic issues of legislative support for stopping financial transactions in the fight against the legalization (laundering) of proceeds from crime, and proposed solutions.

Key words: stop of financial operations, official, responsible employee, legalization of criminal proceeds, laundering of criminal proceeds, primary financial monitoring.

© ТИХОНОВА О.В. – доктор юридичних наук, професор кафедри забезпечення фінансової безпеки та фінансового розслідування (Національна академія внутрішніх справ)

© ГЕРАСИМЕНКО Л.В. – кандидат юридичних наук, завідувач кафедри забезпечення фінансової безпеки та фінансового розслідування (Національна академія внутрішніх справ)

Вступ. Сьогодні у світі все динамічніше постає питання визначення джерел походження коштів. Міжнародна спільнота створює цілі контрольні-наглядові системи для ефективного запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Найефективнішим способом для забезпечення економічної безпеки конкретних держав і світу загалом є створення міжнародних організацій, які контролюватимуть діяльність міжнародних інституцій з питань фінансового моніторингу, вживатимуть певні санкції до країн, які не здійснюють необхідні заходи, і виступатимуть своєрідним механізмом у боротьбі з легалізацією (відмиванням) доходів [1].

Основним міждержавним органом, що розробляє політику боротьби з легалізацією коштів, одержаних злочинним шляхом, і сприяє її виконанню на національному й міжнародному рівнях, є FATF – Група з розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (The Financial Action Task Force). Відповідно до мандату, FATF розробляє стандарти і сприяє ефективній імплементації правових, регуляторних та оперативних заходів боротьби з відмиванням коштів, фінансування тероризму й фінансування розповсюдження зброї масового знищення, інших загроз цілісності фінансової системи. Так, у лютому 2012 року схвалено нові Рекомендації FATF, спрямовані на вдосконалення системи міжнародних стандартів у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Зазначена подія потребувала внесення змін і до національного законодавства.

Загальні питання регулювання протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і розвитку системи фінансового моніторингу в Україні в науковій літературі досліджували О. Барановський, В. Білоус, М. Бондарева, О. Бандурка, С. Буткевич, В. Зеленецький, А. Базилук, С. Гуржій, О. Глушенко, М. Кірсанов, В. Черній, С. Яровий та ін. Водночас окремі питання протидії відмиванню злочинних доходів розглянуті недостатньо. Одним із таких аспектів є визначення осіб, винних у порушенні вимог щодо зупинення фінансових операцій у межах первинного фінансового моніторингу.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення рекомендацій щодо усунення прогалин у законодавстві, яке регулює питання зупинення фінансових операцій у межах фінансового моніторингу, зокрема щодо визначення осіб, які можуть бути причетні до цього.

Результати дослідження. Сьогодні країни – світові лідери намагаються розробити дієвий механізм запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, адже останні два прояви є найнебезпечнішими й такими, що ставлять під загрозу загалом можливість існування людства. Унаслідок цього постійно розробляються міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють питання протидії зазначеним діянням. До них належать, зокрема, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, Конвенція ООН проти корупції, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, Резолюція 1373 (2001) Ради Безпеки ООН, прийнята на 4385-му засіданні, Директива 91/308/ЄЕС Ради Європейських Співтовариств щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей, Сорок рекомендацій FATF, Дев'ять спеціальних рекомендацій FATF щодо боротьби з фінансуванням тероризму тощо.

Відповідно до Рекомендацій 6 FATF, держава повинна вимагати від усіх фізичних і юридичних осіб негайно заморожувати кошти й інші активи та вжити всіх можливих заходів, щоб ні кошти, ні активи не надавалися, чи то прямо, чи то опосередковано, на користь будь-якій особі. Під такими особами маються на увазі фізичні або юридичні особи, які визначені Радою Безпеки ООН такими, що можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму або відносно яких уже застосовано міжнародні санкції.

Відповідно до п. 6.5 Міжнародних стандартів боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму й розповсюдженням зброї масового знищення, «країни повинні встановити вимогу до всіх фізичних і юридичних осіб у межах країни щодо негайного замороження без попереднього повідомлення коштів або інших активів визначених фізичних і юридичних осіб» [2]. Зазначена вимога має розповсюджуватися на:

– усі кошти або інші активи, якими володіють або які контролюють визначені фізичні або юридичні особи, а не лише ті, що пов'язані з конкретним терористичним актом, замислом або загрозою;

- ті кошти або інші активи, якими повністю або спільно володіють, або контролюють, прямо чи опосередковано, визначені фізичні або юридичні особи;
- кошти або інші активи, які походять чи одержані з коштів або інших активів, якими володіють або які прямо чи опосередковано контролюють визначені фізичні або юридичні особи;
- кошти або інші активи фізичних і юридичних осіб, які діють від імені або за дорученням визначених фізичних і юридичних осіб.

Уже протягом багатьох років Україна робить відповідні кроки, аби наблизитись до світових стандартів у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Зокрема, 17.11.2010 Верховною Радою України прийнято Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму» [3], відповідно до якого Україна взяла на себе низку міжнародних зобов'язань щодо боротьби з указаними в цій Конвенції діяннями, а саме:

- перетворенням або передачею майна з усвідомленням того, що таке майно є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна чи з метою сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного злочину, в уникненні правових наслідків її дій;
- приховуванням або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно майна або власності на нього з усвідомленням того, що таке майно є доходом; з урахуванням її конституційних принципів та основних засад її правової системи;
- набуттям майна, володінням ним або його використанням з усвідомленням під час одержання того, що таке майно є доходом;
- участю в учиненні, об'єднанні або змовою з метою вчинення, замаху на вчинення, пособництва, підмови, сприяння й надання порад стосовно вчинення будь-якого з діянь, перерахованих вище [3].

З метою впровадження зазначених вимог у національному законодавстві змінено окремі положення низки нормативно-правових актів, де передбачено зазначену можливість. Зокрема, у Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі – Базовий Закон) передбачено окремий розділ IV «Зупинення фінансових операцій», у п. 1 ст. 17 якого розширено, порівняно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», перелік випадків, за наявності яких можливе зупинення фінансових операцій. Ідеться про зупинення фінансових операцій суб'єктом первинного фінансового моніторингу «із зарахування чи списання коштів, що відбувається в результаті дій, які містять ознаки вчинення злочину, визначеного Кримінальним кодексом України». Законодавче регулювання порядку зупинення фінансових операцій видається не зовсім прозорим, адже окремим положенням притаманне подвійне значення. Зокрема, це стосується визначення особи, яка приймає рішення про зупинення фінансових операцій, і, як наслідок, складнощів у визначенні осіб, винних у порушенні вимог щодо зупинення фінансових операцій.

Відповідно до чинного законодавства, з метою забезпечення належного здійснення первинного фінансового моніторингу, суб'єкти первинного фінансового моніторингу призначають працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу (далі – відповідальний працівник). До повноважень відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідно до Базового Закону, належать:

- 1) забезпечення повідомлення спеціально уповноваженого органу про фінансові операції, що підлягають обов'язковому або внутрішньому фінансовому моніторингу, про фінансові операції осіб, якщо є достатні підстави вважати, що їхня діяльність або активи пов'язані з учиненням злочину, визначеного Кримінальним кодексом України;
- 2) забезпечення повідомлення спеціально уповноваженого органу та визначених законодавством правоохоронних органів про фінансові операції (їх учасників), стосовно яких є підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- 3) проведення перевірок діяльності будь-якого підрозділу суб'єкта первинного фінансового моніторингу та його працівників щодо виконання ними внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу;
- 4) право доступу до всіх приміщень, документів, інформації, баз даних, засобів телекомунікації, архівів суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

5) залучення будь-яких працівників суб'єкта первинного фінансового моніторингу до здійснення заходів із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення й перевірок із цих питань тощо.

Проте в Базовому Законі не зазначено, чи має відповідальний працівник повноваження щодо прийняття рішення про зупинення фінансових операцій. Більше того, виходячи зі змісту окремих нормативно-правових актів, які регулюють питання фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, також не зовсім зрозуміло, хто саме приймає рішення про зупинення фінансових операцій.

Наприклад, у розділі VII «Зупинення та поновлення фінансових операцій» Наказу Міністерства інфраструктури України від 26.09.2017 № 321 зазначено: «Для прийняття рішення про зупинення проведення фінансової операції відповідальний працівник Суб'єкта (оператор поштового зв'язку – О. Т.) ... подає керівнику Суб'єкта інформацію щодо такої фінансової операції. Рішення Суб'єкта щодо зупинення здійснення фінансової операції ... оформлюються розпорядчими документами. Такі розпорядчі документи готуються відповідальним працівником Суб'єкта та підписуються керівником Суб'єкта...». Проте наведене формулювання не містить чіткої вказівки на те, що власне керівник зазначеного суб'єкта приймає рішення про зупинення фінансової операції. Лише опосередковано можна дійти висновку, що якщо відповідальний працівник подає керівнику відповідну інформацію для прийняття рішення, то таке рішення приймає саме керівник. Але нечіткість формулювань може зумовити неможливість притягнення до відповідальності особи, винної в порушенні порядку зупинення фінансових операцій.

Згідно з розділом VIII «Порядок зупинення, поновлення фінансових операцій та виконання рішень (доручень) спеціально уповноваженого органу» Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» від 26.06.2015 № 417, відповідальний працівник банку видає внутрішнє розпорядження в разі прийняття рішення про зупинення фінансової операції. Крім того, у п. 105 зазначено: «Банк зобов'язаний використовувати програмне забезпечення, яке забезпечує автоматичне виявлення та зупинення фінансової операції до її проведення». Але наведені формулювання не дають можливості чітко зрозуміти, хто від Банку уповноважений на прийняття рішення про зупинення фінансової операції – чи це Голова правління Банку, чи це Правління Банку, чи Спостережна рада Банку, або профільні Комітети Банку чи їх керівники. Також не встановлено, хто заносить до відповідної програми координати рахунку, за яким програма має автоматично зупинити фінансові операції. Адже внесення навіть однієї неправильної цифри призведе до невиконання прийнятого рішення та неправомірного зупинення фінансових операцій по іншому рахунку.

Таке непрозоре регулювання питання зупинення фінансових операцій у банківських установах, які зупиняють більшість зазначених операцій, не сприяє ефективності протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

З-поміж іншого привертає увагу те, що досі існують нормативно-правові акти, які регулюють питання зупинення фінансових операцій відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», який є таким, що втратив чинність. Наприклад, Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Порядку зупинення та поновлення проведення фінансових операцій суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство економічного розвитку та торгівлі України» від 12.08.2011 № 35; Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу фінансовими установами» від 05.08.2003 № 25. Хоча цікавим є те, що саме в цих документах чітко визначено, що рішення щодо зупинення проведення фінансової операції приймається саме керівником відповідного суб'єкта.

Було б несправедливим не зазначити, що є окремі нормативно-правові акти, що прямо зазначають про службову особу, яка уповноважена приймати рішення про зупинення фінансової операції, – керівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Зокрема, в п. 1 розділу VI «Зупинення фінансових операцій» Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України» від 18.06.2015 № 999/5 чітко визначено: «Рішення про зупинення проведення фінансової операції приймається керівником Суб'єкта». Під суб'єктом у зазначеному акті розуміються

нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро й об'єднання, а також суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (за винятком осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин).

У розділі VII «Зупинення фінансових операцій» Наказу Міністерства Фінансів України «Про затвердження Положення про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство фінансів України» від 22.12.2015 № 1160 також чітко зазначено, що «для прийняття рішення про зупинення проведення фінансової операції відповідальний працівник суб'єкта (відокремленого підрозділу) ... подає керівнику суб'єкта інформацію щодо такої фінансової операції. Рішення про зупинення проведення фінансової операції приймається керівником суб'єкта ...». Зазначене положення розповсюджується на суб'єктів господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронні (віртуальні) казино, суб'єктів господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами й дорогоцінним камінням і виробами з них, аудиторів, аудиторські фірми під час проведення аудиту й надання послуг із бухгалтерського обліку, суб'єктів господарювання (фізичні особи-підприємці), що надають послуги з бухгалтерського обліку (за винятком осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин). Наведені вище формулювання виключають двозначність трактування норм права.

Висновки. Аналіз чинного законодавства засвідчив, що визначення осіб, які мають право приймати рішення про зупинення фінансових операцій у межах первинного фінансового моніторингу, в частині нормативно-правових актів сформульовано нечітко. Зазначене дає змогу по-різному тлумачити норми, які мають бути одноманітними. Отримані результати доводять доцільність застосування в усіх актах, у яких ідеться про зупинення фінансових операцій у результаті фінансового моніторингу, фрази: «Рішення про зупинення проведення фінансової операції приймається керівником суб'єкта...». Крім того, вважається за необхідне ті нормативно-правові акти, які розроблено відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», визнати такими, що втратили чинність, і розробити відповідні нормативно-правові акти відповідно до вимог Базового Закону.

Список використаних джерел:

1. Роль і місце України в боротьбі з відмиванням доходів та фінансуванням тероризму. Фінансовий контроль. 2007. № 2. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/39197>.
2. Міжнародні стандарти боротьби з відмиванням коштів, фінансуванням тероризму і розповсюдженням зброї масового знищення: Рекомендації FAFTF. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2018/20181017/BOOK.pdf.
3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Закон України від 17.11.2010 № 2698-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/card/2698-17>.